

OBSAH

ÚVODEM	3
<i>Karel Hausenblas: O JAZYKOVÉ KULTUŘE</i>	5
Jazyk a společnost 5 — Vývoj jazykové kultury do národního obrození 6, od národního obrození do dneška 9 — Kritéria jazykové kultury a vysvětlení zákl. pojmů (jazyková správnost a vytríbenost; úzus, norma, kodifikace aj.) 12	
<i>Miloš Helcl: SLOVNÍ ZÁSoba ČEŠTINY A JEJÍ ZMĚNY</i>	18
Slovní zásoba se neustále mění 18 — Slovní význam 22 — Změny slovního významu (rozšiřování, úžení, přenášení) 23 — Synonyma (slova souznačná) 27 — Homonyma (slova souzvučná) 28 — Slova přejatá 29 — Obohacování slovní zásoby: v době praslovanské 31, po příchodu křesťanství 32, po založení pražské university 35, za husitství 35, v době pobělohorské 39, v době nár. obrození 47, po 1. světové válce 47, po 2. světové válce 48	
<i>František Daneš: JAK JSOU UTVÁŘENA ČESKÁ SLOVA</i>	51
A. <i>Několik základních poznatků o stavbě českých slov</i>	52
I. Slova značková a popisná	52
II. Některé základní pojmy o stavbě slov	53
III. Způsoby tvoření slov	57
Odvozování 57 — Skládání 59 — Spřežky 59 — Slova zkratková 59	

IV. Změny při tvoření	60
1. Změny mluvnické a významové	60
2. Formální změny základu	61
V. Produktivnost	62
B. Slovo tvorný systém češtiny	
I. Odvozování příponami	66
1. Odvozování jmen podstatných	67
Při odvozování se jen obměňuje věcný význam: přechylování 67, jména zveličelá a zhrubělá 69 — Při odvozování se mění věcný význam anebo slovní druh: názvy osob (jména činitelská, konatelská, podle původu nebo příslušnosti) 70, názvy označující též zvířata, rostliny a věci (názvy podle podstatné vlastnosti, prostředků, nástrojů a zařízení, výrobků, přípravků a výsledků činnosti, označující místo, jména hromadná) 72, tvoření jmen abstraktních (názvy vlastností, názvy dějů) 74	
2. Odvozování jmen přídavných	74
Příd. jména zeslabující a zesilující 74 — Příd. jména odvozená od jmen podst. (též přivlastňovací) 75 — Příd. jména dějová (též účelová) 76	
3. Odvozování sloves (od jmen podstatných a přídavných)	77
II. Odvozování předponami	78
1. Odvozování sloves	78
2. Ostatní slovní druhy	79
III. Tvoření slov skládáním	80
1. Podstatná jména	80
2. Přídavná jména	81
C. Slovo tvorba v praxi	83
Praktické zásady: ústrojnost slovo tvorné stavby slova (volba vhodného slovo tvorného typu) 83, společenská potřeba nového slova 84, vhodnost pojmenovávacího východiska 84 — Příklad (slovo stavbař) 86	

Alois Jedlička: SKLOŇOVÁNÍ JMEN, JEHO
DNEŠNÍ STAV A VÝVOJOVÉ TENDENCE 88

A. Skloňování podstatných jmen 89

I. Nepravidelnosti a odchylky ve
skloňování

V rodě mužském (jména na *-en, loket*) 91 —
V rodě středním (*břemeno, kuře*) 92 — Dvoj-
tvary u jm. *host* 93 — Přejechod od vzoru
„kost“ ke vzoru „píseň“ 94 — Kolísání mezi
tvrdým a měkkým skloňováním: mužská jm.
na *-l* 95, ženská jm. 96 — Kolísání mezi ži-
votnými a neživotnými vzory 96

II. Souznačnost (synonymita) kon-
covek 98

2. pád jedn. čísla vzoru „hrad“ 100 — 6. pád
jedn. čísla vzoru „hrad“ 101 — 6. pád
jedn. čísla vzoru „město“ 104 — 6. pád množ.
čísla jmen muž. a střed. 104 — 1. pád množ.
čísla jmen muž. životných 105 — 2. pád množ.
čísl. jmen ženských a středních 106

B. Skloňování přídavných jmen 108

Skloňování přídavných jmen přivlastňovacích
108, 109 — Tvary přídavných jmen na *-ský, -cký*
109

C. Skloňování zájmen 110

Zájmena *týž, táž, též* 110, *můj, tvůj, svůj* 111, *já, ty* 111, *on, ona, ono* 112, *náš* 112

D. Skloňování číslovek (jmenné, zájmenné, adjek-
tivní) 113

Celkové zhodnocení dnešního stavu českého sklo-
ňování 114

Jaroslav Kuchař: SKLOŇOVÁNÍ PŘEJATÝCH
JMEN V ČEŠTINĚ 116

A. Obecný výklad 116

Rod přejímaných slov 121 — Zásady stanovení
rodu přejímaných slov 128 — Jednotná podoba

tvaroslovného základu 129 — Souvztažnost koncových samohlásek s předcházejícími hláskami 130

B. Typy skloňování přejatých jmen neživotných	132
I. Jména plně zařazená	132
Vzor „hrad“, „stroj“ 132 — Vzor „žena“ 133 — Vzor „nůše“ 133	
II. Jména se skloňováním odlišným	134
1. Jména porušující princip jednoty tvaroslovného základu (jm. na -us, -os, -o, typ <i>precedens</i>)	134
2. Jména porušující princip souvztažnosti koncových samohlásek k hláskám předcházejícím	137
Jména ženského rodu (<i>rikša, sója, idea</i> apod.) 137 — Jména středního rodu na -o, -e (<i>rádio, finále</i>) 139 — Jména mužského rodu na -ius (<i>rádius</i>) 143	
3. Jména porušující princip souvztažnosti rodu a zakončení	144
Typ <i>dogma</i> 144 — Typ <i>datum</i> (jm. na -um, -on) 145 — Typ <i>muzeum</i> (jm. na -eum, -ium, -ion) 147 — Typ <i>gastritis</i> (jm. na -is) 147	
III. Jména nezařazená	148
Jména na: -á, -é, -ó, -ú; -u, -i, -y aj. (typy <i>angažmá, klišé, plató, ragú; tabu, taxi, šery</i>)	

František Váhala: SKLOŇOVÁNÍ VLASTNÍCH JMEN OSOBNÍCH A MÍSTNÍCH 151

A. Jména osobní	151
I. Jména domácí	152
1. Jména zakončená na souhlásku	152
Jména zakončená na souhlásku tvrdou nebo obojetnou 152, měkkou 152, jména kolísající (na -s, -z, -x, -l) 153, jména stzv. pohybným -e- (na -ek, -ec) 153	

2. Jména zakončená na samohlásku 154

Jména zakončená na samohlásku *-a* (typy *Janda, Váša, Vašica*) 154, na *-e* (typy *Naske, Anderle, Srdce, Dítě*) 155, na *-o* (typy *Mirko, Bidlo, Oto*) 156 — Skloňování celků skládajících se z několika jmen (typy *Fráňa Šrámek, akademik Bohuslav Havránek*) 156

3. Jména, jež jsou svým původem a tvarem
přídavná jména

Přídavná jména tvrdá (typy *Bílý, Nesý, Nessy*) 157, měkká (typ *Hořejší*), přivlastňovací (typy *Martinů, Jakubův, Petřůj*) 158

II. Jména cizí 158

1. Mužská jména zakončená na souhlásku 159

Jména antická, řecká a římská (na *-es, -os, -as, -us, -is*) 159 — Německá jména (na *-el, -er, -en, -s, -z, -tz, -tsch, -sch*) 160 — Francouzská jména (typy *Marat, Denis, Jacques, Blanc* aj.) 161 — Jiná jména (zakončená na souhlásku; jména polská, maďarská, rumunská, srbochorvatská) 162 Ruská jména na *-ij, -oj, -aja* 163

2. Mužská jména zakončená na samohlásku 164

Jména na *-a* 164 — Jména na *-e*: vyslovované, předchází-li tvrdá souhláska (typ *Goethe, Palme*) 164; vyslovované, předchází-li měkká souhláska (typ *Nietsche*) 164; nevyslovované (němé), předchází-li tvrdá souhláska (typ *Verne*) 164; nevyslovované, předchází-li měkká souhláska (typ *Farge, Budge*) 165 — Jména na *-é, -ő, -ø, -eu* (franc., maďar., dán. aj.) 165 — Jména na *-i* (ital., maďar., armén., albán., slovan.) 165 — Jména na *-y* (maďar., angl. aj.) 166 — Jména na *-o* 167 — Jména na *-ó* (maďar.), *-eau* (franc.) 167 — Jména na *-u, -ú* (rumun., albán., indic.; franc. na *-ou*) 167

3. Jména s předložkovými pády (typy <i>Josef von Sternberg, Vincent van Gogh, Leonardo da Vinci, Vasco da Gama</i>)	168
4. Orientální jména	168
5. Ženská jména cizí	170
B. <i>Jména místní</i>	172
I. <i>Jména domácí</i>	172
1. Jména muž. rodu jednot. čísla, zakončená na tvrdou nebo obojetnou souhlásku (např. <i>Beroun, Písek, Nymburk, Zábřeh</i>)	173
2. Pomnožná jména mužská tvrdého zakončení na -y (typy <i>Oslavany; Uhry, Žernoseky</i>)	175
Změna rodu 176 — 6. pád jmen na -ky, -sy, -zy, -ly 176	
3. Pomnožná jména měkkého zakončení na -ice (typy <i>Janovice, Teplice, Roudnice, Jince</i>)	177
4. Jména typů <i>Litomyšl, Boleslav, Olomouc</i>	179
5. Jména typů <i>Podlesí a Zubří</i>	180
II. <i>Jména cizí</i>	180
1. Rod cizích jmen	181
2. Pravopis	183
3. Skloňování mužských jmen	184
4. Skloňování ženských jmen (typy <i>Bystřica, Kambodža, Guinea</i> aj.)	186
5. Skloňování jmen středního rodu	188
6. Skloňování jmen složených (jako <i>Port Elizabeth, Rio de Janeiro</i>)	189
7. Skloňování slovanských jmen souslovných (typy <i>Dolný Kubín, Krivoj Rog</i> aj.)	190

**Miloš Dokulil: VÝVOJOVÉ TENDENCE
ČASOVÁNÍ V SOUČASNÉ SPISOVNÉ
ČEŠTINĚ**

I. Vývoj slovesných kategorií	192
II. Vývoj časovacích typů	195
III. Přehled slovesných tříd	202

1. Slovesa bezpříznaková	203
2. Slovesa příznaková	204
1. třída slovesná (vzory „nese“, „umře“, „bere“, „peče“, „maže“) 204 — 2. třída slovesná (vzory „tiskne“, „mine“, „začne“) 207 — 3. třída slovesná (vzory „hraje“, „kupuje“) 210 — 4. třída slovesná (vzory „prosí“, „trpí“, „sází“) 210 — 5. třída slovesná (vzor „dělá“) 212	

IV. Vývojové tendence českého slovesa 212

Produktivnost slovesných slovotvorných typů 213 — Typy *dělat* — *kupovat* 218 — Typy *prosit* — *sázet*, *tisknout* — *minout* 219

Vladimír Šmilauer: HLAVNÍ SKLADEBNÍ A SLOHOVÉ NEDOSTATKY ODBORNÉHO VYJADŘOVÁNÍ 222

1. Čas a způsob slovesa po <i>aniž</i>	223
2. Trpný rod opisný místo zvratného	223
3. Další poznámky o trpném rodě	224
4. Neurčité tvary přičestí trpného v přísudku	224
5. Pád přísudkového jména u <i>býti</i>	225
6. Pád přísudkového jména u <i>státi se</i>	225
7. Genitiv (2. pád) vlastnosti v přísudku	226
8. Rozložená vazba slovesná typu <i>je vyhovující</i>	226
9. Přivlastňovací přídavné jméno a genitiv (2. pád)	227
10. Neshodný přivlastek s předložkou <i>o</i> (<i>dům o dvou poschodích</i>)	227
11. Hromadění sedmých (třetích) pádů různé platnosti	228
12. Hromadění předložkových pádů	229
13. Spojka <i>a</i> v různých platnostech	229
14. Genitivové řetězy	230
15. Hromadění podstatných jmen slovesných	231
16. Nepravé věty vztažné	231
17. Tasemnicovité věty	232
18. Přiřazení věty hlavní k vedlejší	233
19. Porušení paralelnosti stavby	234
20. Postavení vedle sebe místo podřazení	235
21. Rozsekané věty	235

22. Přílišná těsnost vyjádření	236
23. Slučování nesourodých prvků	236
24. Střídání časů	237
25. Přirovnání rozdílů	237
26. Či, čili, nebo, neboli, anebo	238
27. Takový	239
28. Přetížení věty	240
29. Rozvlácnost	241
30. Nelogičnost	242
31. Vyšínutí z vazby	242
Hlavní požadavky na odborné vyjadřování	243
<i>Vladimír Šmilauer: POŘÁDEK SLOV</i>	247
A. <i>Skupina substantivní</i>	248
I. Shodné přívlastky	249
II. Neshodné přívlastky	251
III. Několik přívlastků	251
B. <i>Skupina slovesná</i>	252
I. Základní stavba slovesné skupiny	252
1. Postupová linie	253
2. Výčtová linie	255
II. Zmnožení částí	256
1. Zmnožení východiska	256
2. Zmnožení přechodných částí	257
3. Zmnožení jádra	258
4. Volně připojené určení	258
III. Slova uvozovací a odkazovací	259
IV. Slova příklonná	260
V. Souřadnost: Dvojčlenné výrazy spojovací	261
C. <i>Cvičení</i>	261
I. Rozbor vzorných příkladů	262
Ukázka delšího textu	263
II. Rozbor chybných příkladů	265
III. Sestavování vět	267
1. Podle abecedního pořadí jednotlivých částí	267
2. Podle abecedního pořadí slov	268
3. Podle mluvnické soustavy	269